

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ROMANISTIKY**

**Différences et similarités lexicales des expressions de registres
substandards en francophonie du Nord :
Analyse lexicographique et sociolinguistique**

Disertační práce

Autor: Mgr. Martin Růžicka

**Vedoucí: doc. PhDr. Jan Holeš, Ph.D.
Spolu-vedoucí: prof. Bruno Courbon**

Olomouc 2019

Geneze disertační práce

Výběr nejdůležitějších událostí v průběhu plnění individuálního studijního plánu a sbírání podkladů pro disertační práci. Individuální studijní plán i téma disertační práce byly schváleny oborovou radou doktorského studijního programu Románských jazyků Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (FF UP).

září 2013–srpen 2015	Univerzita Palackého v Olomouci (UPOL), zahájení doktorského studia, vedoucí práce doc. PhDr. Jan Holeš, Ph.D., schválení tématu disertační práce, konzultace a plnění individuálního studijního plánu schváleného oborovou radou Románských jazyků, příprava podkladů k realizaci výzkumu pro disertační práci.
září 2015 – leden 2016	Université de Montréal, Montreal, Kanada, výzkumná stáž, sběr podkladů pro disertační práci, rešerše v knihovnách a konzultace disertační práce, aktivní účast na lingvistických konferencích.
léto 2016	Ukončení pracovního poměru doc. PhDr. Jana Holeše, Ph.D. na Univerzitě Palackého v Olomouci znamená rovněž jeho konec ve funkci vedoucího této disertační práce.
září 2016–prosinec 2017	Katedrou romanistiky přidělena nová vedoucí práce Fanny Lafontaine, Ph.D., konzultace a zapracování poznámek nové vedoucí do disertační práce.
leden–listopad 2018	Université Laval, Quebec, Kanada, výzkumná stáž, sběr podkladů pro disertační práci, částečný úvazek jako asistent výuky.
od října 2018	Spoluvedení disertační práce ve spolupráci s prof. Bruno Courbonem z Université Laval, konzultace disertační práce.
duben 2019	Rezignace dosavadní školitelky Fanny Lafontaine, Ph.D. na svůj post vedoucí práce.
od května 2019 až do odevzdání disertační práce v srpnu 2019	Pozastavení spoluvedení disertační práce a spolupráce s prof. Bruno Courbonem vinou absence vedoucího disertační práce na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Disertační práce byla odevzdána, aniž by byla zkontrolována některým z vedoucích práce, neboť v době finalizace disertační práce tento post nebyl obsazen nikým z Univerzity Palackého, což bránilo ve spolupráci se zahraničním vedoucím z Université Laval.

Události spojené s odevzdáním disertační práce a následný vývoj situace

14. srpna 2019 Informace od prof. Zajícové o novém kandidátovi Samuelu Bidaudovi, Ph.D. na pozici vedoucího disertační práce Mgr. Růžičky ze strany UPOL po rezignaci Fanny Lafontainové, Ph.D. na tento post v dubnu 2019.
29. srpna 2019 Mgr. Růžička odevzdal disertační práci, vše přijato a potvrzeno studijním oddělením FF UP. Prof. Zajícová informována o odevzdání disertační práce.
- září 2019 Kontaktování prof. Zajícové ohledně nového vedoucího práce, Samuela Bideauda, Ph.D. Informace ze strany prof. Zajícové o možnosti konzultace disertační práce s novým kandidátem na vedení disertační práce. Kontaktování Samuela Bideauda, Ph.D. ohledně konzultací disertační práce.
- listopad 2019 Informace ze strany Samuela Bideauda, Ph.D., že dle prof. Zajícové již nemá vést disertační práci Mgr. Růžičky. Prof. Zajícová potvrdila, že novým vedoucím disertační práce Mgr. Růžičky byl znovu jmenován doc. Holeš. Kontaktování doc. Holeše ohledně konzultací disertační práce.
- 14. února 2020** **Oficiální schválení disertační práce k obhajobě.**
9. března 2020 Doktorand nastoupil do zaměstnání – pracovní jazyk francouzština.
- jaro–podzim 2020 Hledání vhodného termínu obhajoby a státní závěrečné zkoušky. Upřesňování podmínek – pozvání prof. Courbona prof. Zajícovou za Univerzitu Palackého k osobní účasti na obhajobě a státní závěrečné zkoušce, určování jazyka obhajoby a závěrečné zkoušky.
12. ledna 2021 Oznámení prof. Zajícové o termínu obhajoby a státní závěrečné zkoušky 30. dubna 2021, za účasti prof. Courbona (Université Laval – frankofonní rodilý mluvčí). Jazyk obhajoby a státní závěrečné zkoušky dosud neurčen.

Závěrem: Průtahy způsobené hledáním nového školitele, který se posléze ujal poslední etapy celého doktorského studia a dovedl doktoranda Růžičku k obhajobě a státní závěrečné zkoušce, časová prodleva mezi odevzdáním disertace a jejím schválením pro obhajobu a rovněž pandemická situace – zejména z těchto důvodů se obhajoba a státní závěrečná zkouška konají v roce 2021.

1 Přehled aktuálního stavu problematiky, která je předmětem disertace

Jak bylo přiblíženo v první a druhé kapitole naší práce, nejedná se o jednu jedinou problematiku, ale o souběh více disciplín, ze kterých vybíráme určitá témata, jež dále rozvíjíme v naší disertaci. Zaměřujeme se na lexikografickou a sociolingvistickou analýzu vybraných ustálených slovních spojení. Výsledky obou analýz jsou srovnány a přinášejí společně nové informace ohledně zkoumaných výrazů. Naše práce se tudíž zabývá lexikologií, lexikografií a sociolingvistikou na příkladu ustálených slovních spojení spadajících do substandardní (neformální) roviny jazyka, čímž přispívá k rozšíření povědomí o jazykové variaci, neboť se dotýká diatopické (geografické), diastratické (sociální) a diafázové (situační) variace.

Naším ústředním tématem je tedy variace promítnutá ve všech zmíněných disciplínách. Jedná se tak o variaci ustálených slovních spojení (lexikologie), variaci ve výkladu a zpracování těchto výrazů napříč vybranými referenčními slovníky (lexikografie) a variaci v jejich znalosti, použití a významech, jež jim jednotliví rodilí mluvčí, kteří pocházejí z různých frankofonních komunit, přidělují (sociolingvistika). Zkoumané frankofonní komunity rodilých mluvčích francouzštiny pocházejí z Belgie, Francie, Quebecu a Švýcarska.

V úvodu disertační práce přibližujeme základní projevy variace a její dělení. Postupně tak představujeme problematiku variace fonetické, gramatické a lexikální. Posledně zmiňovaná variace je dále představena detailněji jakožto ústřední téma naší disertační práce. Právě na příkladech lexikální variace je nadále rozvíjena první kapitola, kdy se zaměřujeme na extralingvistickou variaci, a to zejména na variaci geografickou, sociální, situační a variaci v určitém časovém úseku. Každá z těchto podkapitol je doprovázena četnými příklady. Nastihujeme zde rovněž vybrané otázky, které poukazují na složitost těchto problematik.

V rámci časové variace byla probrána témata: uchopení synchronní a diachronní variace, jazyková změna a její vývoj v čase, časová náročnost jazykových změn, důležitost věku jako jednoho z faktorů sociolingvistického rozdělení mluvčích i periodizace jazykového úzu (Matoré, Gadet, Van Raemdonck, Rey-Debove atd.).

Mezi témata diatopické variace bylo zahrnuto: geografické členění jazykových komunit a jednotlivých jazykových jevů v porovnání s administrativním členěním (státy, kraje, obce), příklady přesahu diatopické variace do různých administrativních celků, srovnání diatopické variace s dialektologií, prezentace příkladů diatopické variace (Avanzi, Gadet, Lebouc, Thibault atd.).

V podkapitole věnované diastratické variaci se zaměřujeme na témata: kritéria stratifikace jazykových komunit, exkurz k základům sociolingvistického výzkumu, jež položil Labov, pojem jazyková komunita, vztahy uvnitř těchto komunit, jazyk a jeho identitní a kryptologická funkce, argot, žargon a lidová francouzština (*français populaire*), jazyk mladých (*langage de jeunes*) (Ledegen a Léglise, Gadet, Labov, Papen a Bigot, Calvet, Grandjean a Piet, Goudailler, Remysen atd.).

Podkapitola představující diafázovou variaci se zabývá: příklady uzpůsobení promluvy jednotlivých mluvčích na základě kontextu, situace a kýženého efektu sdělení. Dále jsou představeny registry jazyka a přiblížena je neformální rovina jazyka (*langage familier*) a její lexikografické zpracování (Gadet, Favart, Chevillet, Rey, Rey-Debove atd.).

K tématu jazykové variace se rovněž váže problematika norem. V podkapitolách jí věnovaných přinášíme příklady klasifikace norem a představujeme vybrané pojmy související s deskriptivním a preskriptivním (normativním) přístupem k jazykovým jevům. Rovněž uvádíme příklady sociolingvistických jevů souvisejících s preskriptivní normou, jako jsou postoje a pohled rodilých mluvčích na svou variantu francouzštiny a dále hodnocení různých variant francouzštiny z pohledu odlišných frankofonních komunit (Bulot a Blanchet, Calvet, Van Raemdonck, Lafontaine, Genouvrier, Remysen, Rey-Debove).

V rámci druhé kapitoly nastiňujeme lexikografické panorama, v němž představujeme slovníky z pohledu jejich otevřenosti vůči jazykové variaci. Zaměřujeme se na lexikografickou produkci v Belgii, Francii, Quebecu a Švýcarsku. Takto vytvořený přehled slovníků nám pomáhá při následném výběru lexikografických děl jako jednoho z nástrojů naší analýzy. Vybrané slovníky jsou pak stručně přiblíženy.

Dále přináší druhá kapitola představení pracovního korpusu, který slouží jako zdroj ustálených slovních spojení pro náš výzkum. Je představena metodika a hlavní zaměření pracovního korpusu a také je jasně vymezena hranice, kde se s tímto korpusem rozcházíme. Při sondě do korpusu poukazujeme na jevy, u nichž si klademe otázky, které nás vedly k formulaci některých cílů naší práce (vitalita ustálených slovních spojení, registry jazyka těmito spojení /ne/přidělené, geografický rozsah znalosti a použití výrazů; viz 3 Formulování teoretických východisek práce).

Kritéria výběru výrazů pro náš výzkum je další velké téma, o němž pojednává druhá kapitola. Výskyt ustálených slovních spojení ve vybraných lexikografických dílech, registry jazyka a sociolingvistické značky jim přidělené, společně se sémantickým uskupením tvoří osu této části druhé kapitoly, která ústí v představení konečného počtu výrazů určených k dalším analýzám (viz 4 Popis vlastního řešení).

V teoretické části naší práce jsme rovněž pojednali o problematice ustálenosti slovních spojení. Uvědomujeme si významný podíl ustálených slovních spojení vyskytujících se ve všech typech textů. Ustálenost vnímáme jako škálu, jejíž míra a způsob, jakým je tvořena, jsou předmětem mnoha studií, avšak dosud se nepodařilo najít shodu v definici, klasifikaci a v projevech ustálenosti slovních spojení. Vzhledem k tomu, že tato problematika netvoří ani hlavní ani vedlejší téma naší práce, zaměřujeme se na ustálená slovní spojení jako celek, který analyzujeme v souladu s cíli (viz 2 Cíle disertační práce) a otázkami (viz 3 Formulování teoretických východisek práce), které si klademe v rámci našeho výzkumu. Nepotřebujeme tedy blíže klasifikovat, specifikovat nebo vysvětlovat či definovat tento fenomén, neboť v naší studii pracujeme s ustálenými slovními spojeními takovými metodami, jež nám umožňují zahrnout do naší analýzy různé druhy ustálených slovních spojení (viz 4 Popis vlastního řešení). Úměrně této skutečnosti je této obsáhlé problematice věnována jen krátká shrnující pasáž. (Svensson, Mejri, Courbon, Lamiroy).

Posledním teoretickým blokem naší práce je problematika výběru adekvátního nástroje pro sociolingvistický výzkum ve vztahu k cílům, výzkumným otázkám a celkové povaze výzkumu. Po uvedení několika příkladů sociolingvistických výzkumů jsou představeny základní metody výzkumu v sociolinguistice: řízený pohovor, přímé pozorování a sondáž (průzkum). Vybranou sociolingvistickou metodou pro náš výzkum je sondáž jejímž nástrojem je elektronický dotazník distribuovaný a dostupný na internetu, neboť nejlépe odpovídá zvoleným cílům a má největší potenciál přinést odpovědi na naše výzkumné otázky. Po krátkém uvedení zvolené výzkumné sociolingvistické metody přichází představení samotného dotazníku (viz 4 Popis vlastního řešení). Dotazník je dále podroben analýze SWOT (Strengths – silné stránky, Weaknesses – slabé stránky, Opportunities – možnosti a Threats – rizika). Na závěr pojednání o našem dotazníku je přiblížen sociodemografický profil účastníků naší sociolingvistické ankety. (Labov, Lafontaine, Maréchal, Francard, Blais a Durand, Avanzi, Boukous a Calvet atd.)

2 Cíle disertační práce

Jako hlavní cíl si klademe odpovědět na otázku jaká je pozice vybraných neformálních výrazů v Belgii, Francii, Quebecu a Švýcarsku ve vztahu k lexikografickým dílům z vybraných území a ve vztahu k rodilým mluvčím z těchto území. Chceme tak přinést nové a aktuální informace o vybraných ustálených slovních spojeních, která jsou předmětem zkoumání. Jedná se tedy o rozšíření a aktualizaci informací, jež přináší projekt BFQS –

Belgie-Francie-Quebek-Švýcarsko mapující vybraná ustálená slovní spojení z těchto území (viz 4 Popis vlastního řešení). BFQS tedy slouží jako zdroj, ze kterého čerpáme výrazy pro náš následný vlastní výzkum.

V rámci analýzy se soustředíme na porovnání projektu BFQS a vybraných slovníků, kdy se zaměřujeme na srovnání informací ohledně výskytu výrazů, jejich sociolingvistických značek a ověření významů jednotlivých ustálených slovních spojení. Vzhledem k tomu, že pracujeme s celkem deseti lexikografickými díly, využíváme dále možnosti srovnání informací z jednotlivých slovníků, kdy přichází na řadu opět výskyt, význam a přiřazení sociolingvistických značek ve spojitosti s analyzovanými výrazy.

Naše cíle doplňuje sociolingvistická analýza, jež spočívá ve sběru informací poskytnutých rodilými mluvčími francouzského jazyka z dotčených území, zaměřující se na znalost a míru použití vybraných výrazů. Tyto informace jsou následně srovnány s informacemi ze slovníků. Naplněním těchto cílů jsme následně schopni přinést nové poznatky o vitalitě a rozšířenosti pasivního a aktivního použití vybraných ustálených slovních spojení našimi respondenty. Sociolingvistický průzkum nám rovněž přináší alternativy k analyzovaným výrazům, které navrhli sami rodilí mluvčí při vyplňování dotazníku. Vznikl tak autentický korpus ustálených slovních spojení z neformální roviny francouzského jazyka, který bude dále analyzován.

3 Formulování teoretických východisek práce

V souladu s vytčenými cíli a představenými problematikami jsme si položili základní výzkumnou otázku týkající se pozice vybraných neformálních výrazů v severní Frankofonii (Belgie – Blg, Francie – Fra, Quebec – Qc, Švýcarsko – Sui) ve vztahu k lexikografickým dílům (atestace, registr jazyka) a postojům rodilých mluvčích (pasivní znalost, aktivní použití, navržené alternativy ekvivalentních výrazů). Toto teoretické východisko jsme doplnili dalšími otázkami.

3.1 Pasivní znalost a četnost použití vybraných výrazů

V rámci první otázky jsme se inspirovali courbonovou teorií o formální reprezentaci jednotlivých významů a sdílených zkušenostech (Courbon, 2018: 18), které se v praxi promítají do preference použití různých výrazů stejného obsahu, ale odlišné formy. Jestliže vyjdeme z předpokladu, že existují výrazy, které jsou stejného nebo podobného významu a jsou rodilým mluvčím daného jazyka obecně známy, je tedy přínosné zaměřit se na preference použití jednotlivých výrazů u různých skupin rodilých mluvčích francouzštiny.

Tento předpoklad také ovlivnil uspořádání elektronického dotazníku (4 Popis vlastního řešení), neboť k nabídce ekvivalentních výrazů vyjadřujících danou komunikační situaci přibyla škála (0–5) mapující frekvence použití jednotlivých výrazů. Ze stejného důvodu byl v dotazníku vyčleněn prostor pro komentáře, aby měli rodilí mluvčí také možnost sdělit nám své preferované výrazy pro konkrétní komunikační situace.

3.2 Geografické rozložení

Na předchozí otázku ohledně preference užití vybraných výrazů navazuje otázka mapující znalost a použití jednotlivých výrazů z hlediska příslušnosti k jednotlivým jazykovým komunitám, v tomto případě dle zeměpisného členění. V návaznosti na Avanziho ankety (francaisdenosregions.com), si klademe otázku, jaké výrazy jsou známy a používané na jakých územích. Zatímco Avanzi a jeho kolegové se zabývají odlišnostmi ve výslovnosti a použití jednotlivých lexikálních jednotek, my se věnujeme celým ustáleným slovním spojeníům.

3.3 Sociodemografické rozložení

Sociolingvistický profil účastníků naší ankety uzavírá otázka věnovaná rozčlenění preferencí použití jednotlivých výrazů dle věku a profesního zaměření respondentů.

3.4 Vitalita jednotlivých výrazů

Tato otázka je inspirována konstatováním Poiriera (1990: 18), že regionální varianty francouzštiny mají, kromě svébytného jazykového vývoje odlišujícího se od vývoje ve Francii a v Paříži, tendenci konzervovat výrazy, jenž už se ve Francii nepoužívají. Vybraná ustálená slovní spojení tak jsou prověřena rovněž po stránce aktivní a pasivní znalosti, což přispívá k aktualizaci informací o jejich použití rodilými mluvčími.

3.5 Nové výrazy

Jak již bylo zmíněno v 3.1 *Pasivní znalost a četnost použití vybraných výrazů*, otázky zaměřené na preferenci odlišných výrazů, které nejsou zahrnuty v nabídce našeho dotazníku, mají za cíl povzbudit respondenty, aby se s námi podělili o jimi upřednostňované výrazy, jenž používají v jednotlivých situacích. Takto vznikla reálná možnost sesbírat autentická a dosud nezmapovaná, a tudíž neznámá ustálená slovní spojení.

3.6 Lexikografické zpracování

Vzhledem k tomu, že jedna z našich výzkumných metod zahrnuje práci s deseti lexikografickými díly, naskytá se možnost srovnání jednotlivých slovníků.

4 Popis vlastního řešení

Jak již bylo řečeno v předchozích sekcích, náš výzkum spočíval v aplikaci lexikografické a sociolingvistické analýzy na vybraná ustálená slovní spojení. Našimi nástroji tedy byly vybrané slovníky a dále elektronický dotazník přístupný na internetu. Zdrojem pro výběr ustálených slovních spojení byl projekt BFQS.

Výběr slovníků jako jednoho z nástrojů naší analýzy začíná už představením přehledu vývoje lexikografické produkce v Belgii, Francii, Quebecu a Švýcarsku. Naše panorama člení slovníky a glosáře na ty, co lexikální variaci zohledňují a na další díla, která ji zavrhuje nebo proti ní bojují. Při našem výběru jsme se zaměřili na obecné výkladové jednojazyčné slovníky, pokud možno co největší, co nejaktuálnější a dostupné elektronicky nebo online. Lexikografická díla z Francie a Quebecu splňují většinou všechna tato kritéria. Belgie a Švýcarsko prozatím nedisponují obecnými výkladovými slovníky, které zahrnují jednotlivé geografické varianty. Byla tudíž vybrána ta díla, jež se nastoleným kritériím nejvíce blížila. Celkem bylo vybráno deset referenčních lexikografických děl.

Po výběru slovníků následoval výběr pracovního korpusu. Jedná se o projekt BFQS – Belgie-Francie-Quebek-Švýcarsko, který představuje unikátní studii zaměřenou na všechna jmenovaná území současně ve snaze zmapovat syntaktické vlastnosti vybraných ustálených slovních spojení. Projekt se tedy zaměřuje na stejná území jako naše studie, a navíc rovněž studuje ustálená slovní spojení, což odpovídá lexikologickému zaměření naší práce. Upřesňujeme, že projekt BFQS je v první řadě zaměřen na syntaktickou analýzu a vytvoření glosáře analyzovaných výrazů je doplňující prvek této analýzy. Tento fakt nám otevírá možnost doplnit projekt BFQS o lexikografické a sociolingvistické informace. Proto se zaměřujeme na konkrétní příklady analýzy ustálených slovních spojení, které se nachází v příloze publikace od Lamiroyové a kol. (2010) a aplikujeme na tyto příklady naše vlastní kritéria, která nám umožní vybrat adekvátní výrazy pro výzkum. Projekt BFQS nám tedy slouží jako zdroj výrazů pro naši lexikografickou a sociolingvistickou analýzu.

Dalším krokem byla aplikace našich kritérií pro výběr ustálených slovních spojení z BFQS. Jednalo se o ověření výskytu jednotlivých výrazů v deseti vybraných slovnících. Vybrány byly pouze ty výrazy z BFQS, které se vyskytovaly alespoň v jednom z konzultovaných děl (1/10) a zároveň disponovaly alespoň jednou z hledaných lexikografických značek informujících o jejich neformálním použití (fam., pop., très fam., loc. fam. atd.). Z celkového počtu 152 zkoumaných výrazů jich 72 splňovalo toto kritérium. Další kritérium bylo rozřazení ustálených slovních spojení do sémantických skupin sdružujících významově stejné nebo (někdy i formálně) podobné výrazy. Vybrány byly ty sémantické skupiny, jež sdružovaly nejméně tři výrazy stejného nebo podobného významu. Sémantické skupiny, které se vyskytují v projektu BFQS, se týkají především komunikačních situací a dále mimojazykových jevů, které vyvolávají u mluvčích reakce, jež je stimulují k použití neformálních výrazů, na které se v naší práci zaměřujeme. Ze 72 výrazů jich bylo pro další analýzu vybráno 41 a ty spadaly do následujících sedmi sémantických skupin.

Sémantická skupina	Počet výrazů spadajících do konkrétní skupiny
1) „mít hlad“	6: <i>avoir les crocs, avoir la dalle, avoir la dent, crever la dalle, crever la faim, la sauter</i>
2) „mít špatnou náladu“	3: <i>être mal levé, se lever du pied gauche, se lever du mauvais pied</i>
3) „být domýšlivý“	12: <i>avoir les chevilles qui enflent, avoir un gros cou, attraper un gros cou, avoir le / un dikke nek, avoir la grosse tête, attraper la grosse tête, prendre la grosse tête, faire de son nez, péter plus haut que son cul, péter plus haut que le trou, se la péter, se prendre pour un autre</i>
4) „vyvřjet marné úsilí“	4: <i>pédaler dans la choucroute, pédaler dans le yaourt / yogourt, pédaler dans la semoule, peigner la girafe</i>
5) „někoho kárat“	3: <i>passer un savon à qqn., donner un cigare à qqn., passer un cigare à qqn.</i>
6) „přemrštěná cena (něčeho)“	10: <i>coûter bonbon, coûter la peau de cul, coûter la peau des fesses, coûter le lard du chat, coûter les yeux de la tête, coûter un bras, coûter un os, coûter un pont, coûter un saladier, coûter une beurrée</i>
7) „povídat si s někým“	3: <i>discuter le bout de gras avec qqn., tailler le bout de gras avec qqn., tailler une bavette avec qqn.</i>
Celkový počet výrazů	41

Vybraná ustálená slovní spojení splňují kritéria spadající do oblasti lexikografie a sémantiky. Jednotlivé výrazy tedy mohou mít další syntaktické, morfologické a lexikální charakteristiky, které je mohou odlišovat, ale pro potřeby našeho výzkumu není nutné, aby splňovaly další podmínky výběru. Postačí, že spadají do neformální roviny jazyka a jsou v BFQS sdruženy v představených sémantických skupinách.

Všechny sémantické skupiny a do nich spadající ustálená slovní spojení bylo třeba zahrnout do sociolingvistického dotazníku. Vzhledem k množství zkoumaných výrazů a počtu otázek, které jsme si položili, je jasné, že dotazník v papírové podobě by byl v tomto případě neefektivní. Navíc naše anketa cílí na rodilé mluvčí z různých částí Evropy a Severní Ameriky a bylo by logisticky komplikované jim dotazník pokládat osobně. Z těchto důvodů

jsme se rozhodli pro tvorbu elektronického dotazníku, který byl v době výzkumu přístupný online.

Dotazník byl tvořen úvodní částí zaměřenou na profil respondentů (pohlaví, věk, národnost, přibližné místo bydliště, socio-profesionální zaměření atd.) a dále pak otázkami zaměřenými na znalost a použití vybraných ustálených slovních spojení. Ta figurovala v rámci vybraných sémantických skupin. Jednotlivé výrazy pak tvořily nabídku alternativ, které je možné použít v situaci navozené významovými okruhy (např. mít hlad, mít špatnou náladu atd.). Účastníci ankety tedy hodnotili předložené výrazy podle toho, jestli je neznají, znají pasivně, nebo je aktivně používají. Jednalo se tedy o škálu zahrnující stupnici 0–5, kde nula znamená neznalost výrazu a číslo pět naopak jeho časté použití. Od stupně tři se pak jedná o aktivní nepravidelné užití, stupeň čtyři znamená pravidelné použití a stupeň pět časté použití zkoumaných výrazů. Všechny stupně použití byly doplněny o ilustraci jednotlivých frekvencí použití. Respondentům tak byla naše škála vysvětlena přímo v dotazníku. Otázka zaměřená na znalost a míru použití konkrétních výrazů byla doplněna následující otázkou, která měla za cíl přimět respondenty, aby se s námi podělili o své vlastní výrazy, které v daných situacích pravidelně používají. Byl tedy ponechán prostor pro návrhy jiných ustálených slovních spojení, čehož respondenti využili a vznikl tak autentický, dosud nezkoumaný korpus.

5 Zhodnocení výsledků pro vědní obor nebo praxi

Výsledky naší disertace jsou prezentovány ve třetí a páté kapitole a rovněž v závěru práce. Naše komplexní analýza přinesla aktuální informace o pasivní znalosti a aktivním použití vybraných substandardních výrazů, s ohledem na demografické rozvrstvení, geografickou příslušnost a socio-profesionální zaměření našich respondentů. Našeho výzkumu se zúčastnilo 380 respondentů, z toho 264 žen (70 % ze zkoumaného počtu respondentů) a 116 mužů (30 %). Nejvíce respondentů pocházelo z Francie 134 (35 %) a Quebecu 123 (32 %), následovala Belgie 66 (18 %) a Švýcarsko 57 (15 %). Nejpočetněji zastoupená věková skupina napříč teritorií byli respondenti ze skupiny 10–29 let, kterých bylo 189 (téměř 50 %). Další věkovou skupinu tvoří respondenti ve věku 30–49 let, celkem 123 mluvčích (32 %). Nejstarší věkovou skupinou jsou respondenti ve věku 50–69 let, celkem 69 osob (18 %).

Rozdělení věkových kategorií po 20 letech vzešlo z naší snahy co nejjasněji zachytit a znázornit předěl mezi aktivním použitím a pasivní znalostí zkoumaných výrazů a dále rozhraní mezi pasivní znalostí a neznalostí testovaných ustálených slovních spojení. Jinými slovy ať už byly věkové kategorie rozděleny v rozmezí deseti, patnácti nebo dvaceti let, vždy směřovaly ke stejnému výsledku. Tím byla hranice 50 let věku našich respondentů, která znamenala rozdíl mezi aktivním použitím zkoumaných výrazů respondenty pod 50 let a pasivní znalostí respondenty nad 50 let (např. sémantická skupina *avoir faim*). Stejně tak ustálená slovní spojení méně používaná nebo jen pasivně známá pro respondenty pod 50 let byla do jisté míry aktivně používána právě skupinou nejstarších respondentů nad 50 let (např. *coûter bonbon*, *coûter les yeux de la tête* a *coûter un pont* u našich respondentů z Belgie). Naše rozdělení respondentů do věkových skupin po 20 letech tedy nejvíce koresponduje s Van Remdonckovým návrhem (2011: 349), který byl představen v první kapitole disertace.

Co se týká geografického původu našich respondentů, ti v Belgii pocházejí z okolí měst: Namur, Charleroi, Mons, Brusel a Liège. Ve Francii se jedná o obyvatele Paříže a jejího širšího okolí (Île de France), dále pak respondenti pocházejí z měst Štrasburk, Lyon, Montpellier, Biarritz, Bordeaux a jejich okolí. V Quebecu se účastníci ankety rekrutují z řad obyvatel měst Montreal, Quebec, Sherbrooke, Chicoutimi (Lac St. Jean), Gatineau a jejich okolí. Respondenti ze Švýcarska pak spadají převážně do kantonu Valais (Martigny, Monthey, Grône, Loye, Saxon), kantonu Vaud (Eysins, Lausanne, Vevey) a kantonu Jura (Porrentruy, Vendlincourt) a jsou doplněni obyvateli Ženevy a jejího okolí.

Z hlediska socio profesionálního zaměření je náš vzorek respondentů tvořen převážně studenty ve věkové kategorii 10–29 let, jejich dalším zaměřením je intelektuální zaměstnání a následně manuální práce. V prostřední kategorii respondentů 30–49 let je hlavním zaměřením intelektuální zaměstnání, dále manuální práce a nejméně zastoupenou skupinou jsou studenti. V poslední skupině 50–69 let je nejčastější intelektuální zaměstnání, následuje manuální práce a podíl mluvčích v důchodu je zanedbatelný. Celkově v rámci socio profesionálních zaměření převládají u našich respondentů studium a intelektuální zaměstnání, které jsou doplněny o manuální práci.

Co se týká znalosti a použití zkoumaných výrazů, z celkem 41 ustálených slovních spojení je pro naše účastníky ankety deset výrazů neznámých napříč zkoumanými územími: *la sauter*, *avoir la dent*, *faire de son nez*, *avoir le / un dikke nek*, *pédaler dans le yaourt / yogourt*, *peigner la girafe*, *donner un cigare à qqn.*, *passer un cigare à qqn.*, *coûter le lard du chat*, *coûter un os*.

Zbylých 31 výrazů je buď pasivně známo (1–7) nebo nepravidelně užíváno (8–19) anebo pravidelně používáno (20–31). Když se zaměříme na postoje účastníků výzkumu vzhledem k těmto ustáleným slovním spojení a porovnáme je s jejich výskytem v referenčních slovnících, dostaneme výsledky, které jsou v následující tabulce doplněny o geografické značky z BFQS. Poznatky a výsledky z našeho výzkumu jsme tedy zkondenzovali do následující tabulky. Pro účely prezentace informací jsme zjednodušili poslední sloupec, kde přinášíme aktualizované informace o použití zkoumaných výrazů v podobě značek podobných těm z BFQS.

Pasivně užívané výrazy	Výskyt výrazů ve slovnících	Značky BFQS	Naše úprava značek z BFQS
1) <i>pédaler dans la choucroute</i>	8/10	BFS	bf
2) <i>crever la faim</i>	7/10	BFS	bfqs
3) <i>discuter le bout de gras avec qqn.</i>	7/10	F	fs
4) <i>tailler une bavette avec qqn.</i>	6/10	BFS	bf
5) <i>être mal levé</i>	5/10	B	b
6) <i>tailler le bout de gras avec qqn.</i>	2/10	F	f
7) <i>coûter un saladier</i>	0/10	S	s
Nepravidelné použití výrazů alespoň na jednom území			
8) <i>avoir les crocs</i>	6/10	BFS	bFs
9) <i>pédaler dans la semoule</i>	5/10	bFS	bFS
10) <i>se lever du mauvais pied</i>	5/10	BFS	bfQs
11) <i>se lever du pied gauche</i>	5/10	BFS	BFQS
12) <i>péter plus haut que le trou</i>	3/10	Q	Q
13) <i>coûter bonbon</i>	3/10	FS	BFs
14) <i>attraper un gros cou</i>	2/10	B	B
15) <i>avoir un gros cou</i>	2/10	B	B
16) <i>coûter une beurrée</i>	2/10	Q	Q
17) <i>attraper la grosse tête</i>	1/10	BFS	BFS
18) <i>coûter un pont</i>	0/10	B	B
19) <i>prendre la grosse tête</i>	0/10	BFS	BFS
Výrazy používané pravidelně nebo často alespoň na jednom území			
20) <i>coûter la peau des fesses</i>	7/10	BFqS	BFQS
21) <i>coûter les yeux de la tête</i>	7/10	BFQS	BFQS
22) <i>passer un savon à qqn.</i>	7/10	BFQS	BFS
23) <i>péter plus haut que son cul</i>	6/10	BFS	BFqS
24) <i>coûter un bras</i>	5/10	Q	BFQS
25) <i>avoir la dalle</i>	5/10	BFS	BFS
26) <i>avoir la grosse tête</i>	5/10	BFS	BFqS
27) <i>crever la dalle</i>	3/10	BFS	BFS
28) <i>avoir les chevilles qui enflent</i>	3/10	FS	bFs
29) <i>se la péter</i>	2/10	BFS	BFQS
30) <i>coûter la peau de cul</i>	2/10	BFqS	BFqS
31) <i>se prendre pour un autre</i>	1/10	Q	bfQs

Mezi 31 ustálenými slovními spojeními jich dvanáct koresponduje s našimi výsledky a s informacemi z BFQS co do znalosti a použití: *attraper un gros cou*, *avoir un gros cou*, *péter plus haut que le trou*, *attraper la grosse tête*, *prendre la grosse tête*, *coûter un pont*, *coûter une beurrée*, *coûter la peau de cul*, *coûter les yeux de la tête*, *pédaler dans la semoule*, *avoir la dalle*, *crever la dalle*. Následujících sedm výrazů vykazuje pasivní užití u našich respondentů, zatímco v BFQS jsou považovány za aktivně používané: *être mal levé*, *tailler le bout de gras avec qqn.*, *tailler une bavette avec qqn.*, *discuter le bout de gras avec qqn.*, *coûter un saladier*, *pédaler dans la choucroute*, *crever la faim*. Další čtyři jsou aktivně používány v širším rozsahu, než jak je prezentuje BFQS: *se lever du pied gauche*, *se la péter*, *coûter la peau des fesses*, *coûter un bras* a opačný případ méně rozšířeného aktivního použití představují výrazy: *avoir les crocs*, *passer un savon à qqn.* Existují rovněž tři případy, kdy

jsou určité výrazy našimi účastníky pasivně známy tam, kde BFQS žádnou znalost daných výrazů neuvádí: *avoir la grosse tête péter plus haut que son cul, se prendre pour un autre*. Nakonec se v naší studii vyskytují ustálená slovní spojení, jež kombinují více faktorů. Na jednu stranu je jejich aktivní použití omezenější, než jak je prezentuje BFQS, na druhou stranu jejich pasivní znalost je rozšířenější i na územích, kde ji BFQS nepředpokládá: *se lever du mauvais pied, avoir les chevilles qui enflent*. Výraz *coûter bonbon* také spadá do této kategorie, avšak liší se aktivním použitím na odlišných územích než které prezentuje BFQS, a naopak tam, kde BFQS předpokládá jeho aktivní použití, je výraz znám pouze pasivně. Celkově tak informace z BFQS korespondují s postoji (znalost, použití) našich respondentů ve zhruba třetině případů a v ostatních případech se více či méně liší.

Tabulka dále přináší srovnání míry výskytu zkoumaných výrazů v referenčních slovnících a postojů našich respondentů k těmto jednotkám. Z našeho výzkumu jasně vyplývá, že vysoký výskyt zkoumaných výrazů ve slovnících není zárukou jejich častého použití a stejně tak nízký nebo nulový výskyt neznamena automaticky neznalost daného výrazu. Konstatujeme tedy, že neexistuje žádný přímý vztah mezi mírou výskytu ustálených slovních spojení ve slovnících a jejich znalostí a použitím frankofonními rodilými mluvčími.

Výše představené výsledky nás vedly k formulování následujících závěrů:

Z geografického hlediska je nejvíce patrný rozdíl ve znalosti a použití zkoumaných ustálených slovních spojení mezi Quebecem a frankofonní Evropou (Belgie, Francie, Švýcarsko). Část testovaných výrazů je běžně užívaná ve frankofonní Evropě, ale v Quebecu jsou buď neznámé nebo převažuje jejich pasivní znalost, a to napříč věkovými skupinami. Stejně tak některé výrazy používané v Quebecu nejsou používány v Evropě, kde je i jejich pasivní znalost velmi nízká. Lexikální rozdíly mezi frankofonní Evropou a Quebecem tedy nadále existují, ale zároveň se objevují ustálená slovní spojení, jejichž aktivní použití se neomezuje pouze na Quebec nebo Evropu a jsou tedy používána napříč zkoumanými teritorii. Dále se mezi zkoumanými výrazy vyskytují takové, jenž jsou známy nebo používány v Quebecu a na jiném dalším evropském území a ve zbývajících teritoriích jejich frekvence použití klesá nebo nejsou respondentům známy. Stejně tak existují výrazy používané na dvou evropských územích, které nejsou ve zbylých teritoriích známy nebo je jejich znalost pasivní. Vytvářejí se tak dvojice území, kde znalost a použití výrazů konverguje a liší se od zbývajících dvou teritorií.

Z demografického hlediska se jako předěl mezi aktivním použitím a pasivní znalostí zkoumaných výrazů jeví věková hranice kolem 50 let věku našich účastníků výzkumu, odpovídající naší skupině respondentů 50–69 let.

Neformální výrazy jsou používány napříč věkovými a socio profesionálními skupinami, což potvrzuje a doplňuje tvrzení, že každý mluvčí daného jazyka je schopen přizpůsobit svůj projev prostředí, situaci a cílům, kterých chce dosáhnout. Vzhledem k tomu, že náš vzorek respondentů spadá většinou do kategorie vysokoškolsky vzdělaných rodilých mluvčích francouzštiny, konstatujeme, že substandardní výrazy jsou používány rovněž v této socio profesionální kategorii a nejsou tedy pouze doménou sociálně slabších nebo vyloučených komunit.

Seznam akademické činnosti doktoranda

Publikace

RŮŽIČKA, Martin (2017) : Différences lexicales des expressions familières et populaires en « francophonie du Nord ». *ScriptUM* – numéro 2, 2016, Revue de l'édition 2015 de VocUM : Colloque multidisciplinaire sur le langage. Université de Montréal. En ligne, sur : <<https://scriptum.vocum.ca/index.php/scriptum/issue/view/2>>.

RŮŽIČKA, Martin (2018) : Analyse quantitative des usages familier et populaire du français de France et du Québec : un aperçu à travers les dictionnaires. *Langues et linguistique* – volume 36, 2016, département de Langues, linguistique et traduction de l'Université Laval. En ligne, sur : <<http://www.lli.ulaval.ca/recherche/revues/revue-langues-et-linguistique/index-des-numeros-et-articles/vol-36-2016/>>.

Přednášky na konferencích

RŮŽIČKA, Martin (2015) : *Les usages familiers et populaires en francophonie du Nord*. VocUM 2015 : Langage, culture et identité, présenté à l'Université de Montréal, le 18 novembre.

RŮŽIČKA, Martin (2016) : *Analyse quantitative des usages familier et populaire du français de France et du français du Québec : Un coup d'œil à travers des dictionnaires*. Les XXXes Journées de linguistique, présenté à l'Université Laval, le 4 mars.

RŮŽIČKA, Martin (2018) : *Expressions familières de la francophonie du Nord*. Deuxième journée étudiante du CRIFUQ présenté à l'Université de Sherbrooke, le 10 mai.

RŮŽIČKA, Martin (2018) : *Expressions familières de la francophonie du Nord : connaissance, emploi, sens*. Journée d'études : Diversité linguistique et culturelle de la langue française en contexte québécois présenté à l'Université Laval, le 5 octobre.

RŮŽIČKA, Martin (2019) : *Expressions familières de la francophonie du Nord – résultats préliminaires*. Journées d'étude : La langue française au XXIe siècle : sa variation diatopique, diastratique et diaphasique présenté à l'Université de Bohême de l'Ouest, le 16 mai.

Přednášky v seminářích na pozvání pedagogických pracovníků

říjen 2015 Université de Montréal, RALI-OLST, invitation par François Lareau

leden 2016 Université Laval, cours de Lexicologie, invitation par Bruno Courbon

Zahraniční stáže

leden–prosinec 2018	Université Laval, Quebec, Kanada – Freemover
-v rámci stáže:	-asistent výuky Lexikologie -přednášky na konferencích -konzultace disertační práce -rešerše v knihovnách
září 2015–leden 2016	Université de Montréal, Montreal, Kanada – Freemover
-v rámci stáže:	-přednášky na konferencích -přednášky v seminářích -konzultace disertační práce -rešerše v knihovnách

Seznam použitých zdrojů

- ANDREASSEN, Hélène N. ; MAÎTRE, Raphaël et Isabelle RACINE (2010) : Le français de Suisse : éléments de synthèse. In : DETEY, Sylvain ; DURAND, Jacques ; LAKS, Bernard et al. (dirs.) : *Les variétés du français parlé dans l'espace francophone*. Paris : Ophrys.
- ATILF – CNRS et Université de Nancy (2004) : *Trésor de la Langue Française informatisé*. Nancy. En ligne, consulté le 5 avril 2016 sur : <<http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>>.
- AVANZI, Mathieu (2018) : *Français de nos régions*. En ligne, consulté le 21 octobre 2018 sur : <<https://francaisdenosregions.com/>>.
- AVANZI, Mathieu (2019) : *Français de nos régions* En ligne, consulté le 22 mars 2019 sur : <<https://francaisdenosregions.com/2016/05/17/le-canton-de-vaud/>>.
- BAGGIONI Daniel ; MOREAU, Marie-Louise et Didier DE ROBILLARD (1997) : Communauté linguistique. In : MOREAU, Marie-Louise (dir.), *Sociolinguistique. Concepts de base*. Liège : Mardaga.
- BAGOLA, Béatrice ; NIEDEREHE, Hans-Josef et Lothar WOLF (2007) : *Français du Canada, français de France : actes du VIIIe colloque international*. Tübingen : Niemayer.
- BELL, Nancy (2017) : *Multiple Perspectives on Language Play*. Berlin : De Gruyter.
- BENKO, Vladimír (2015) : *Araneum Francogallicum Maius*, version 15.03. Institut du Corpus national tchèque. Université Charles, Prague. En ligne, consulté le 29 avril 2019 sur : <<http://www.korpus.cz>>.
- BERNET, Charles (2011) : François Ost, Furetière. La démocratisation de la langue. In : *Mots. Les langages du politique*, 2009/89. En ligne, consulté le 10 juin 2019 sur : <<http://journals.openedition.org/mots/18933>>.
- BIGOT, Davy et Robert PAPEN (2013) : Sur la « norme » du français oral au Québec (et au Canada en général). *Langage et société*, 2013/4 (N° 146). En ligne, consulté le 3 mars 2018 sur : <<https://www.cairn.info/revue-langage-et-societe-2013-4-page-115.htm#re3no94>>.
- BLAIS, André et Claire DURAND (2009) : Le sondage. In : GAUTHIER, Benoît (dir.) *Recherche sociale : de la problématique à la collecte des données*, 5e édition. Québec : Presses de l'Université du Québec.
- BLAMPAIN, Daniel ; GOOSSE, André ; KLINKENBERG, Jean-Marie et Marc WILMET, (dirs.) (1999) : *Une langue, une communauté. Le français en Belgique*. Louvain-la-Neuve : Duculot.
- BOUKOUS, Ahmed (1999) : Le questionnaire. In : CALVET, Louis-Jean et Pierre DUMONT (dirs.). *L'enquête sociolinguistique*. Paris : L'Harmattan.
- BULOT, Henri et Philippe BLANCHET (2013) : *Une introduction à la sociolinguistique*. Paris : Éditions des archives contemporaines.
- CALVET, Louis-Jean et Pierre DUMONT (1999) : *L'enquête sociolinguistique*, Paris : L'Harmattan.
- CALVET, Louis-Jean (2009) : *La sociolinguistique*. Paris : Presses universitaires de France.

- CALTVET Louis-Jean (2012a) : Qu'apporte la sociolinguistique à l'article de dictionnaire ? In : *Alain REY, vocabulariste français, par François Gaudin*. Limoges : Lambert-Lucas (La lexicothèque).
- CALVET Louis-Jean (2012b) : Des frontières et des langues : Entretien avec Thierry Paquot. In : *Hermès*, octobre. Paris : CNRS Éditions.
- CANUT, Cécile (2000) : Subjectivité, imaginaires et fantasmes des langues : la mise en discours "épilinguistique". In : *Langage et société*, 2000/3 N°93, p. 71–97. Paris : Éditions de la Maison des sciences de l'homme.
- CHAURAND, Jacques (1999) : L'essor de la dialectologie. In : GERALD, Antoine et Robert MARTIN (dir.) *Histoire de la langue française 1880 – 1914*. Paris : CNRS éditions. En ligne, consulté le 18 juin 2018 sur : <https://books.openedition.org/editionscnrs/9291?lang=fr#authors>.
- CHEVILLET, François (1991) : *Les variétés de l'anglais*. Paris : Nathan.
- CORMIER, Monique et Aline FRANCŒUR (2002), « Un siècle de lexicographie au Québec : Morceaux choisis », *International Journal of Lexicography*, vol. 15, n° 1, p. 55–73. En ligne, Consulté le 21 février 2013 sur : <http://jil.oxfordjournals.org/content/15/1/55.full.pdf+html?sid=e41b4100-d2f3-4742-8b30-9d0142e38f29>.
- COURBON, Bruno (2018) : Avec le sens commun comme horizon : d'un sens donné au sens comme projet. In : NYCKEES, Vincent et Georgeta CISLARU (dir.) : *Le partage de sens. Approches linguistiques du sens commun*. Paris : ISTE.
- FARIBAUT, Marthe (1993) : Dictionnaire québécois d'aujourd'hui, Compte rendu ; In : *Meta journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, v 38 n°3, p. 547–553. En ligne, consulté le 21 février 2013 sur : <http://www.erudit.org/revue/meta/1993/v38/n3/002723ar.html?vue=resume>.
- FAVART, Françoise (2010) : Quels savoirs en matière de variations langagières susceptibles d'optimiser un enseignement du FLE. In : *Pratiques*. En ligne, consulté le 30 septembre 2016 sur : <http://pratiques.revues.org/1551>.
- FRANCARD, Michel et Danièle LATIN (1995) : *Le régionalisme lexical*. No. 35 vol. 3. Louvain-la-Neuve : Duculot.
- FRANCARD, Michel ; GERON, Geneviève ; WILMET, Régine, et al. (2010) : *Dictionnaire des belgicismes*. Bruxelles : De Boeck Duculot.
- GADET, Françoise (1997a) : *Le français ordinaire*. Paris : Armand Colin, 2e éd.
- GADET, Françoise (1997b) : *Le français populaire*. Paris : PUF, 2e éd.
- GADET, Françoise (2003) : *La variation sociale en français*. Paris : Ophrys.
- GADET, Françoise (2007) : *La variation sociale en français : nouvelle édition revue et augmentée*. Paris : Ophrys.
- GARDENT, Claire ; GUILLAUME, Bruno ; FALK, Ingrid et al. (2005) : Le lexique-grammaire de M. Gross et le traitement automatique des langues. En ligne, consulté le 20 août 2017 sur : inria-00000458.
- GARNIER, Yves (2005) : Les francophonismes dans le Petit Larousse. In : CORMIER, Monique et Aline FFANCŒUR (dirs.), *Les Dictionnaires Larousse, genèse et évolution*. Montréal : Presses de l'Université de Montréal.

- GAUTHIER, Benoît et al (2009) : *Recherche sociale : de la problématique à la collecte des données*, 5e édition. Québec : Presses de l'Université du Québec.
- GIRARD, Éliane et Brigitte KERNEL (1996) : *Le vrai langage des jeunes expliqué aux parents qui n'y entravent plus rien*. Paris : Albin.
- GLATIGNY, Michel (1998) : *Les marques d'usage dans les dictionnaires français monolingues du XIXe siècle : jugements portés sur un échantillon de mots et d'emplois par les principaux lexicographes*. Tübingen : Niemeyer.
- GOMBERT, Jean-Émile (1990) : *Le Développement métalinguistique*. Paris : Presses universitaires de France.
- GOUDAILLER, Jean-Pierre (1999) : *La langue des jeunes de cités. Comment tu tchatches !* Conférence du Casnav de l'académie de Paris, le 27 janvier. En ligne, consulté le 10 mars 2016 sur : <<http://lesgens-du-balto.e-monsite.com/medias/files/langue-des-jeunes-des-cites9s-1-.pdf>>.
- GRANDJEAN, Geoffrey et Grégory PIET (2012) : L'école : lieu de polémiques, lieu de socialisation. In : *Polémiques à l'école : Perspectives internationales sur le lien social*. Paris : Armand Colin.
- GRÉVISSE, Maurice et Andrée GOOSE (2016) : *Le bon usage*. Louvain-la-Neuve : De Boeck Supérieur. 16e édition. En ligne, consulté le 17 mars 2019 sur : <<https://www.decitre.fr/media/pdf/feuilletage/9/7/8/2/8/0/7/3/9782807300699.pdf>>.
- GUIRAUD, Pierre (1969) : *Le français populaire*. Paris : P.U.F. « Que sais-je ».
- HAMBYE, Philippe et al. (2010) : Le français en Belgique : éléments de synthèse. In : DETEY, Sylvain ; DURAND, Jacques ; LAKS, Bernard et al. (dirs.) : *Les variétés du français parlé dans l'espace francophone*. Paris : Ophrys.
- HEINZ, Michaela (2014) : *Le Dictionnaire des Régionalismes de France* : analyse macro- et microstructurelle. En ligne, consulté le 11 juin 2019 sur : <<http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/Heinz.pdf>>.
- Institut du Glossaire des patois de la Suisse romande (1924) : *Glossaire des patois de la Suisse romande*. En ligne, consulté le 20 décembre 2017 sur : <<http://www.unine.ch/islk/home/presentation/gpsr/historique-du-gspr.html>>.
- JOUSSELIN, Jean-Pierre (1990) : Le Dictionnaire du français Plus, Compte rendu ; In : *Érudit Revue québécoise de linguistique*, N° 76, hiver p. 40-42. En ligne, consulté le 23 octobre 2012 sur : <<http://id.erudit.org/iderudit/44633ac>>.
- KIESLER, Reinhard (2012) : Les langues romanes proviennent-elles du latin classique ? In : *Latin vulgaire – latin tardif IX. Actes du IXe colloque international sur le latin vulgaire et tardif*, Lyon 2-6 septembre 2009. Lyon : Maison de l'Orient et de la Méditerranée Jean Pouilloux.
- LABOV, William (1966) : *The social stratification of English in New York City*. Washington DC : Center for Applied Linguistics.
- LAFONTAINE, Dominique (1991) : « Les mots et les belges, enquête sociolinguistique à Liège, Charleroi et Bruxelles » ; In : *Français et Société - Administration Générale de la Culture - Fédération Wallonie-Bruxelles*. Vol. 2 N° 1, p. 1–36. En ligne, consulté le 10 novembre 2014 sur : <<http://www.languefrancaise.cfwb.be/index.php?id=3681>>.
- LAKS, Bernard (2000) : De la variation et des variantes : à propos du relâchement. In : *Linx* (42). En ligne, consulté le 30 mai 2019 sur : <<http://journals.openedition.org/linx/747>>.

- LAMIROY, Béatrice ; KLEIN, Jean-René ; LABELLE, Jacques et al. (2010) : *Les expressions figées de la francophonie : Belgique, France, Québec et Suisse*. Paris : Ophrys.
- LAMIROY, Béatrice (2006) : Le français de Belgique et les locutions verbales figées. In : *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 84 fasc. 3. Langues et littératures modernes - Moderne taal en litterkunde. En ligne, consulté le 12 janvier 2015 sur : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rbph_0035-0818_2006_num_84_3_5046.
- LANGLAIS, Philippe ; DROUIN, Patrick et al. (2012) : Text4Science: a Quebec French Database of Annotated Short Text Messages. In : *Language Resources and Evaluation (LREC'12)*. European Language Resources Association (ELRA), Istanbul.
- LAPIERRE, André (1981) : Le manuel de l'abbé Thomas Maguire et la langue québécoise au XIXe siècle. *Revue d'histoire de l'Amérique française*, vol. 35, n° 3. En ligne, consulté le 31 janvier 2018 sur : <https://www.erudit.org/fr/revues/haf/1981-v35-n3-haf2324/303973ar.pdf>.
- LEBOUC, Georges (dir.) (2006) : *Dictionnaire de belgicisms*, Bruxelles : Racine.
- LECLERC, Jacques (2015) : États: français = langue officielle. *CEFAN Université Laval*. En ligne, consulté le 20 décembre 2015 sur : http://www.axl.cefan.ulaval.ca/Langues/2vital_inter_francaisTABLO.htm.
- LECLERC, Jacques (2015) : Histoire du français: Ancien français. *CEFAN Université Laval*. En ligne, consulté le 11 juillet 2017 sur : http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/HIST_FR_s3_Ancien-francais.htm.
- LEDEGEN, Gudrun et LEGLISE, Isabelle (2013) : Variations et changements linguistiques. In : WHARTON Sylvie et Jacky SIMONIN (dir.) *Sociolinguistique des langues en contact*, Lyon : ÉNS Editions.
- LE GALL, Emmeline (2009) : La lexiculture dans le Dictionnaire québécois d'aujourd'hui (1992) de Jean-Claude Boulanger : étude des lettres A et B. In : *Ela. Études de linguistique appliquée*, 2009/2 (n° 154).
- LORIMIER de, Maya (2007) : Survol de la lexicographie au Canada ; In : JOLICŒUR, Luis : *Traduction et enjeux identitaires dans le contexte des Amériques*, Québec : Les Presses de l'Université Laval.
- MARÉCHAL, Geneviève (1991) : Etude typologique et comparative de l'anglicisation et des anglicismes dans quatre aires de la francophonie. In : *Actes du colloque sur les anglicismes et leur traitement lexicographique*, Magog.
- MATORÉ, Georges (1973) : *La méthode en lexicologie*. Paris : Didier.
- MEJRI, Salah (1998) : Le figement lexical : descriptions linguistiques et structuration sémantique. In: *L'Information Grammaticale*, N. 76, en ligne, consulté le 20 juillet 2018 sur : https://www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1998_num_76_1_2893.
- MEJRI, Salah (2000) : Figement et dénomination. In : Méta 454, Erudit, Montréal : Presses de l'Université de Montréal.
- MERCIER, Louis (2002) : Le français, une langue qui varie selon les contextes. In : VERRAULT, Claude, MERCIER, Louis et Thomas LAVOIE (dirs.) *Le français, une langue à apprivoiser : textes des conférences prononcées au Musée de la civilisation (Québec, 2000-2001) dans le cadre de l'exposition « Une grande langue : le français dans tous ses états »*. Québec : Les Presses de l'Université Laval.

- Office québécois de la langue française (depuis 1981) : *Le grand dictionnaire terminologique*. En ligne, consulté le 11 juillet 2018 sur : http://www.granddictionnaire.com/Gdt_en_bref.aspx.
- PAPEN, Robert et Davy BIGOT (2016) : *Formation en linguistique variationniste*. Université Concordia. En ligne, consulté le 13 octobre 2014 sur : <http://uoh.concordia.ca/sociolinguistique/module1/co/module1.html>.
- PAQUOT, Annette (1988) : *Les Québécois et leurs mots: étude sémiologique et sociolinguistique des régionalismes lexicaux au Québec*. Québec : Les Presses de l'Université Laval.
- PODHORNÁ-POLICKÁ, Alena et Anne-Caroline FIÉVET (2010) : Le questionnaire comme moyen de circonscrire l'emploi d'un « mot identitaire » pour les jeunes. In : BOYER, Henri (dir.) *Pour une épistémologie de la sociolinguistique. Actes du colloque international de Montpellier 10-12 décembre 2009*. Limoges : Lambert Lucas.
- POIRIER, Claude (1990) : Description et affirmation des variétés non hexagonales du français : Le cas du français québécois. In : CLAS, André et Benoît OUBA (dirs.) *Visages du français : Variétés lexicales de l'espace francophone*. Paris-Londres : AUPELF : UREF.
- POIRIER, Claude (1995) : Les variantes topolectales du lexique français : Propositions de classement à partir d'exemples québécois. In: FRANCARD, Michel et Danièle LATIN : *Le régionalisme lexical*. No. 35 vol. 3. Louvain-la-Neuve : Duculot.
- POIRIER, Claude (1998) : De la défense à la codification du français québécois : plaidoyer pour une action concertée. In : *Revue québécoise de linguistique*, vol. 26, N° 2. Université du Québec à Montréal.
- POIRIER, Claude (2014) : *USITO : Un pas en avant, un pas en arrière : Analyse du dictionnaire de l'Équipe Franqus un an après sa mise en ligne*. En ligne, consulté le 8 décembre 2014 sur : <http://www.tlfi.ulaval.ca/usito.asp>.
- POIRIER, Claude et Michel FRANCARD (2001–2014) : *Base de données lexicographiques panfrancophone*. En ligne, consulté le 5 avril 2016 sur : <http://www.bdlp.org/default.asp>.
- PRIKHODKINE, Alexei (2012) : Autonomisation du français en usage en Suisse romande : quels indicateurs? In : *Journal of French Language Studies*, 22(3) : 395-417. En ligne, consulté le 20 novembre 2013 sur : <http://search.proquest.com/docview/1289855010?accountid=16730>.
- PRUVOST, Jean (2006) : *Les dictionnaires français ; outils d'une langue et d'une culture*. Paris : Ophrys.
- PRUVOST, Jean (2007) : *Dictionnaires, encyclopédies, lexicographie – analyses et comptes rendus, Alain Rey : Parcours biographique et bibliographique*. En ligne, consulté le 20 novembre 2013 sur : http://www.dicorevue.fr/comptes_rendus/07-07_rey_parcours.html.
- PRUVOST, Jean (2008) : *Musée virtuel des dictionnaires*. En ligne, consulté le 10 juin 2019 sur : https://dictionnaires.u-cergy.fr/histoire_dico/mvd._histoire0_dico.html.
- RAEMDONCK VAN, Dan ; DETAILLE, Marie et Lionel MEINERTZHAGEN (2011) : *Le sens grammatical. Référentiel à l'usage des enseignants*. Bruxelles : Peter Lang.
- REMYSEN, Wim (2013) : *Le français et la variation linguistique*. En ligne, consulté le 8 décembre 2018 sur : <https://www.researchgate.net/publication/272175543>.

- REMYSEN, Wim (2018) : *De la prescription à la description : l'évolution de la production lexicographique et des discours sur la norme au Québec*. Journée d'étude : Diversité linguistique et culturelle de la langue française en contexte québécois présentée à l'Université Laval, le 5 octobre.
- REY, Alain (1995) : L'exemple dans le dictionnaire de langue Histoire, typologie, problématique. In : *Langue Français*, No. 106. Paris : Armand Colin.
- REY, Alain et DIZIZ la peste (2007) : *Lexik des cités*. Paris : Fleuve noir.
- REY-DEBOVE, Josette (1971) : *Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*. Paris : Mouton.
- RHEAULT, Amélie-Hélène et CHARRIN, Aude (2018) : Évoluer en milieu anglophone, un moyen sûr de se réconcilier avec les anglicismes? Exposé au colloque : *A-t-on encore peur des anglicismes ? Colloque sur la perception actuelle des anglicismes au Québec et dans l'espace francophone*. Sherbrooke, le 24 et 25 mai.
- ROSSARI, Corinne (2010) : Note sur quelques expressions voulant dire « coûter cher ». In : *La Parataxe*. Berne : Peter Lang.
- RŮŽIČKA, Martin (2018) : Analyse quantitative des usages familier et populaire du français de France et du Québec : un aperçu à travers les dictionnaires. *Langues et linguistique* - volume 36, 2016, département de Langues, linguistique et traduction de l'Université Laval. En ligne, sur : <<http://www.lli.ulaval.ca/recherche/revues/revue-langues-et-linguistique/index-des-numeros-et-articles/vol-36-2016/>>.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1916) : *Cours de linguistique générale*. Paris : Payot. [1916 ; édition de Tullio de Mauro ; texte d'abord édité par Charles Bally et Albert Sechehaye].
- SVENSSON, Maria Helena (2004) : *Critères de figement. L'identification des expressions figées en français contemporain*. Umea : Print & Media.
- TAMBA-MECZ, Irène (1981) : Alain Rey, Sophie Chantreau, *Dictionnaire des expressions et locutions figurées*, Les usuels du Robert, 1979. In: *L'Information Grammaticale*, N° 8. En ligne, sur : <www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1981_num_8_1_2454_t1_0045_0000_1>.
- TAYLOR, Kym (2016) : Is it the end? A variationist perspective on the pronunciation of [the] among native English speakers. In : *Les XXXes Journées de linguistique*. Université Laval, Québec.
- THIBALUT, André (1998) : Légimité linguistique des Français nationaux hors de France : le français de Suisse romande. Dans : *Revue québécoise de linguistique*, Vol. 26, n° 2. Université du Québec à Montréal.
- THIBAUT, André et Pierre KNECHT (2004) : *Dictionnaire suisse romand*. Genève : Zoé.
- THIBAUT, André (2007) : Lexicographie et variation diatopique : le cas du français. In : COLOMBO, Maria et Monica BARSÌ (dir.) *Lexicographie et lexicologie historiques. Bilan et perspectives*. Monza : Polimetrica.
- THIBAUT, André (2015–2018) : *Francophonie et variétés des français*. En ligne, consulté le 15 juillet 2019 sur : <<http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/FrancophLicenceSemaine1.pdf>>.
- THIBAUT, André (2017) : Suisse. In : *Manuel des francophonies*, REUTNER, Ursula (dir.). Berlin : De Gruyter Mouton.
- VALDMAN, Albert ; AUGER, Julie et Deborah PISTON-HALTEN (2005) : *Le français en Amérique du Nord Etat présent*. Québec : Les presses de l'Université Laval.

YOUTUBE : *DES EXPRESSIONS WTF !! (Suisse/Belgique)*. En ligne, consulté le 3 juin 2019 sur : <<https://www.youtube.com/watch?v=6BBv2MYlGUg>>.

YOUTUBE : *Expressions belges VS françaises*. En ligne, consulté le 3 juin 2019 sur : <https://www.youtube.com/watch?v=Joj-aeY_FVg>.

YOUTUBE : *Québécois pour les nuls, solangeteparle*. En ligne, consulté le 3 juin 2019 sur : <<https://www.youtube.com/watch?v=qYm83H5TOMM&t=82s>>.

Prohlášení

Déclaration / Prohlášení

Je certifie d'avoir rédigé la présente thèse de doctorat indépendamment sous la supervision des mes anciens directeurs de thèse Monsieur Jan Holeš et Madame Fanny Lafontaine en consultant ma recherche avec Monsieur Bruno Courbon. Étant donné que Monsieur Holeš a repris la direction de ma thèse, les dernières étapes des études doctorales ont été également consultées avec lui. Je certifie d'avoir cité toutes les sources d'informations utilisées dans la thèse.

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně pod odborným dohledem mých bývalých vedoucích, kterými byli doc. PhDr. Jan Holeš, Ph.D. a Fanny Lafontaine, Ph.D. Svůj výzkum jsem rovněž konzultoval s prof. Bruno Courbonem. Vzhledem k tomu, že se doc. Holeš znovu ujal vedení mé disertace, byly s ním konzultovány poslední etapy doktorského studia. Rovněž prohlašuji, že v disertační práci jsem citoval všechny použité zdroje informací.

Anotace

Jméno a příjmení autora	Mgr. Martin Růžička
Název katedry a fakulty	Katedra romanistiky, Filozofická fakulta
Název práce	Différences et similarités lexicales des expressions de registres substandards en francophonie du Nord : Analyse lexicographique et sociolinguistique
Title of the thesis	Lexical differences and similarities of fixed expressions in selected French speaking territories: Lexicographic and sociolinguistic analysis
Vedoucí práce	X – Toho času oficiálně nepřidělen
Rozsah práce (úvod, vlastní text práce, závěr)	156 stran, tzn. 399 812 znaků (včetně mezer)
Celkový počet stran	183
Počet příloh	X
Počet titulů použité literatury	100 (včetně tištěných publikací, odborných článků a elektronických zdrojů)

Charakteristika práce

Disertační práce se zabývá neformální (hovorovou / nespisovnou) stránkou francouzského jazyka, kterou v našem případě reprezentují hovorová slovní spojení spadající do neformální sféry francouzského jazyka v Belgii, Francii, Quebecu a Švýcarsku. Naše metoda spočívá v lexicografické analýze vybraného vzorku slovních spojení, jež je doplněna o sociolingvistickou analýzu. Ta je zprostředkována elektronickým dotazníkem přístupným online. Dotazník slouží k mapování postojů rodilých mluvčích francouzštiny týkajících se vybraných ustálených slovních spojení, které jsou porovnány s informacemi z vybraných slovníků a z projektu BFQS (Belgie – Francie – Quebec – Švýcarsko), který se zabývá ustálenými slovními spojeními z oblasti severních frankofonních území, tedy ze stejných území, jež jsou předmětem našeho výzkumu. Projekt BFQS nám slouží jako zdroj ustálených slovních spojení pro naši analýzu. Nasbírané informace slouží jako podklad pro sociolingvisticko-lexikografické panorama týkající se znalosti a použití vybraných slovních spojení.

Klíčová slova	francouzština, Belgie, Francie, Quebec, Švýcarsko, lexikální variace, lexikologie, lexikografie, sociolingvistika, dotazník, slovníky, geografická variace, sociální variace, situační variace, ustálená slovní spojení, BFQS
---------------	---

Abstract

The doctoral thesis deals with the informal part of the French language which is in our case represented by informal fixed expressions related to substandard French in Belgium, in France, in Quebec, and in Switzerland. Our method consists of lexicographic analysis of a selected sample of fixed expressions completed by sociolinguistic analysis. It means an electronic online questionnaire which helps us to collect the attitudes of the native speakers of French language concerning the selected fixed expressions. The attitudes of our participants of the research are compared to the information of selected dictionaries and to the information extracted from the BFQS project (Belgium – France – Quebec – Switzerland) which focuses the fixed expressions from the same Northern French-speaking territories as we aim in our research. This means the BFQS project is our source of fixed expressions. The collected data

are used as a base for our lexicographic-sociolinguistic overview concerning the knowledge and use of selected fixed expressions.

Key words

French language, Belgium, France, Quebec, Switzerland, lexical variation, lexicology, lexicography, sociolinguistics, questionnaire, dictionaries, geographical variation, social variation, situational variation, fixed expressions, BFQS